

«ВІДЛИГА» В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК

У статті розглядаються зміни в правах та обов'язках професійних спілок, що відбулися в середині 50-х – середині 60-х рр. минулого століття. На основі значної кількості історичних джерел зроблено висновки, що початок цього процесу припадає на час роботи XX з'їзду КПРС, а своєрідним детонатором до стимуляції запровадження цих змін у життя послужила спроба державного перевороту в червні 1957 р. Детальний текстовий аналіз «Положення про республіканську, крайову й обласну раду профспілок», прийнятого ВЦРПС, дозволив зробити висновок про наявність латентного призначення в нових повноваженнях цієї громадської організації.

Друга половина 50-х – перша половина 60-х рр. XX століття є одним із найбільш сприятливих періодів в історичному розвої профспілкового руху колишнього СРСР. Зміна тактики взаємовідносин держави з суспільством, в основі якої лежала відмова від сталінських, відверто репресивних методів управління, й заміна їх значно тоншим хрущовським менеджментом, який не допускав виявів класичного сталінізму, об'єктивно поставила завдання розширення меж діяльності громадських організацій. Тому «відлига», як етап тоталітарних відносин, є найбільш сприятливим періодом для розвитку цієї наймасовішої організації. Більше того, методологічно вони були необхідні один одному.

Професійні спілки, як масова громадська організація, що первісно повинна була вибудовувати всі свої чисельні організаційні структури на широких демократичних засадах і за своїм первісним призначенням покликала захищати соціальні інтереси широких верств трудящих, були необхідні новій системі політичних відносин. З іншого боку, громадській організації, сформованій на таких засадах, було без сумніву тісно в межах сталінської демократії. Професійні спілки потребували оновлення механізму функціонування. Тому їм була необхідна «відлига» з її антиавторитарними гаслами. Теоретики «відлиги», вибудовуючи засади спілок на запереченні класичного сталінізму, відкривали двері для розвитку громадських начал у політичному ареалі країни. З огляду на зазначене, профспілки, як первісно демократична громадська організація, були потрібні їм не в урізаному сталінському вигляді, а з набором широких прав

і повноважень. Це, з одного боку, демонструвало всьому світу демократичність намірів нової влади, а з іншого – дозволяло їй через цю громадську організацію реалізовувати свої власні політичні й економічні цілі.

Отже, питання полягало лише в тому, яким переліком повноважень наділити цю громадську організацію. Зрозуміло, що чим довшим він буде, тим «демократичнішою» виглядатиме нова влада, і тим разючішою здаватиметься грань між «відлигою» і класичним сталінізмом. Усе разом узяте, вочевидь, покликалось переконати весь світ у життєздатності соціалістичної системи, її здатності до розвитку, й водночас свідчило про спроможність до суттєвих перетворень самої влади. Тому основна мета нашої статті полягає в простеженні кількісних і якісних змін у правах і обов'язках профспілок, ініційованих партією влади, у зв'язуванні їх латентного призначення та можливих наслідках цих нововведень для політичної та соціальної сфер.

На жаль, ані період, який ми розглядаємо, ані сама «відлига» з її метаморфозами у профспілках не викликають у сучасних дослідників достатнього наукового інтересу, що є, з нашої точки зору, абсолютно невиправданим. Цей період нашої історії є періодом реформ (ми зараз не говоримо про їх глибину та доцільність), тобто тих перетворень, яких ми марно очікуємо вже понад двадцять років, але яких все ж таки маємо неодмінно дочекатись. Тому сучасне дослідження процесів періоду 50-х – 60-х рр., може допомогти нам зараз не лише у сприйнятті суспільством прийдешніх реформаторських перетворень, але й дозволить з допомогою сучасних профспілок напрацювати адекватний механізм захисту широких верств населення від можливих їх наслідків. Той факт, що у всі часи жертвою реформаційних змін був саме народ, вже давно ні в кого сумнівів не викликає. З огляду на зазначене, тема запропонованої роботи має достатній рівень актуальності, а тому має всі підстави для її дослідження.

Сучасна історіографія проблеми більше представлена працями не історичними, а політологічними. Тому, звичайно, вони цінні для нас скоріше методологічним підходами, аніж історичним викладом. Більшість із них присвячена аналізу та пошуку місця профспілок та їх функцій у сучасному суспільстві. У зв'язку з цим варто відзначити безперечногрунтовну працю В. Ф. Цвіха[1], в якій аналізується теорія та практика профспілкового руху в громадянському суспільстві. І його ж працю, видану на чотири роки пізніше, – «Шляхи модернізації профспілок за умов глобалізації та нових викликів. Світовий досвід» [2]. Безперечно, цікава постановка питання, прикро лише, що

друкований обсяг її дещо замалий для такого гучного анонсу. Роль професійних спілок з ухилом до національної політичної системи висвітлено в монографії О. Л. Тупиці [3]. Ці та ряд інших праць дають нам можливість повніше уявити собі завдання та основні риси профспілок сьогодення, щоб екстраполювати їх на досліджуваний нами період. І хай ці знання предмета профспілкової діяльності не можна було використати в умовах тієї політичної системи, але вони дають можливість точніше з'ясувати потенційний вектор руху профспілок 50-х – 60х рр., а відтак визначити й їхні найбільш слабкі в методологічному відношенні місця.

У ракурсі поставленої нами проблеми це означає, що значне розширення прав професійних спілок у перше постсталінське десятиріччя потенційно могло призвести до виникнення змін не лише «у сфері професійних виробничих відносин, але й системі перетворення самих основ функціонування всієї політичної, соціально-економічної та культурно-духовної сфер життя суспільства», – як резонно підмітив дослідник М. С. Іванов [4, с. 38–39]. Звичайно, тут йдеться про спілки сучасні. Але, переносячи цю ідею на середину 50-х, поставимо питання, а чи могли викликати аналогічні трансформації у суспільстві тогочасні профспілки, наділені владою найширшими повноваженнями. Спробуємо дати відповідь на це питання пізніше. Зараз же, закінчуючи огляд наукової літератури, зауважимо, що, розробляючи цю тему, не можна оминати увагою і надбання попередників радянської доби [5]. Для нас вони цінні, звичайно, не партійною патетикою і не «ддутими» результатами учасників соціалістичного змагання. Вони для нас цінні логікою, мотивами та послідовністю викладу, врешті, постановкою питання. Тому ми розглядаємо праці того часу не стільки як наукову літературу, а як джерело історичного дослідження. Це означає, що ми не критикуємо їх авторів з точки зору методології, адже це була інша епоха, інша політична система та інші умови співжиття. Водночас ми маємо всі підстави оцінювати їх так, як зазвичай оцінюється й будь-яке інше джерело – за рівнем інформативної насиченості, достовірності, зв'язком з іншими джерелами тощо.

Однак повернемося до розширення повноважень професійних спілок зразка середини 50-х. – середини 60-х рр. Витоки їх розширення знаходяться у сфері дії важливого методологічного начала. Це дослідження проблеми з врахуванням не лише етапності повоєнного періоду (зараз це вже є усталеною практикою [6, с. 619–642]), назвемо їх умовно «кінець класичного сталінізму» (1945–1953 рр.), «відлига» (1953–1964 рр.), «період застою» (1964–1985 рр.), «перебудова» (1985–1991 рр.), а й із сприйняттям кожного з них як

певного кроку до вдосконалення радянської політичної системи. Вибудувана на основі стрункої вертикалі влади, вона на свою вершину постійно піднімала лідерів, які змушені були балансувати між банальним культом особи і різновидами авторитаризму. Разом узяті це робило всю політичну систему радянського соціалізму закостенілою, малодоступною до свіжих ідей, до поступального розвитку, тим самим все більше і більше віддаляючи країну від цивілізованого світу.

У цих умовах чи не єдиним засобом її вдосконалення була зміна лідера. Кожний наступник, з «сумом і біллю» провівши в світ інший свого попередника, невдовзі починав «боротися» з наслідками його керівництва. Саме ця «боротьба», на нашу думку, і була однією з небагатьох можливостей пристосування системи до нових політичних реалій. Вона ж надавала їй новий поштовх до її розвитку в усіх її складових. Саме тому позитив зміни політичного лідера в колишньому СРСР ми бачимо, передусім, в очікуваних кроках з реформування суспільно-економічної системи. З цієї точки зору М. С. Хрущов був приречений на здійснення реформ. Логічним і цілком передбачуваним у зв'язку з цим виглядає розширення прав професійних спілок, що безпосередньо є предметом нашого дослідження. Якщо далі слідувати логіці цих міркувань, то М. С. Хрущов був змушений почати боротьбу із сталінською спадщиною з найбільш одіозних її складових, однією з яких, безумовно, був культ-особи Й. В. Сталіна. Оголосивши йому боротьбу, він змушений був протиставити якісь суттєві демократичні зрушення. Найбільшу можливість для цього надавали професійні спілки – наймасовіша організація трудящих, яка містила в собі ще й значний демократичний потенціал. Вибір був практично безпрограшний: масовість організації дозволяла щонайменший крок, зроблений у бік демократичних змін, моментально перетворювати в надбання майже всього загалу зразу, що, звичайно ж, автоматично зміцнювало владу. Демократичний потенціал спілок значно полегшував виконання цього завдання.

Але наскільки рішучими були ці наміри? Як далеко планувалось зайти? І, врешті, чи є це заслугою М. С. Хрущова? Нами з'ясовано: дійсно, його заслуга. Проаналізувавши партійні документи, починаючи з XIX з'їзду КПРС, ми дійшли висновку, що жоден з них не містить щонайменших завдань з реформування спілок. У них витримується одна й та ж сама тональність. Наприклад, в Директивах п'ятого п'ятирічного плану СРСР зазначається, що вони (директиви) «пред'являють великі вимоги до партійних, радянських, господарських, профспілкових, комсомольських організацій і

зобов'язують їх мобілізувати широкі маси трудящих...» (тут та далі переклад авт. – В.Д.) [7, с. 284]. І на цьому все! Жодного натяку на необхідність розширення прав громадської організації чи надання вже існуючим правам реальних обрисів. Практично стовідсотковим підтвердженням того, що до 1954 р. включно це питання не стояло на порядку денному, є XVIII з'їзд Компартії України. У резолюції з'їзду, Звітній доповіді ЦК Компартії України профспілки згадуються лише один раз разом з партійними та господарськими органами [8, с. 523]. Знаючи характер партійних взаємовідносин між центром і республіками, можна з впевненістю стверджувати, що якби Москва хоча б натякнула на необхідність реформ профспілкової діяльності, то реакція на це була б миттєвою. Відсутність у партійних документах республіки будь-яких слідів з цього приводу красномовно свідчить лише про відсутність будь-яких намірів з цього приводу в самій столиці.

Вони з'явилися лише у звітній доповіді ЦК на XX з'їзді КППРС. У доповіді Першого секретаря ЦК КППРС діяльності профспілок було виділено безпрецедентну кількість місця – дві третини сторінки. Це 27 із 47 рядків друкованого типографського тексту. Такий прискіпливий підрахунок ми здійснили лише для того, щоб підкреслити увагу, яка була приділена профспілкам на XX з'їзді КППРС, у порівнянні з попереднім. З одного боку, це був сигнал партійній машині й суспільству до проголошення нової, хрущовської ери в історії профспілок. З іншого, це був заклик партійного керманіча до багатомільйонних мас трудящих через профспілки про необхідність підтримки знизу. Однак, значно зрозуміліше це стає після знайомства з претензіями лідера партії й держави до масової організації. Наголосивши спочатку на їх ролі у вихованні й навчанні мільйонних мас трудящих у мобілізації їх творчих сил на боротьбу за піднесення і вдосконалення виробництва, в підвищенні матеріального добробуту й культурно-технічного рівня, в підвищенні матеріального добробуту й культурного рівня трудящих, він потім зазначив, що «між тим рівень роботи профспілок явно відстає від вимог життя, від завдань, які ставить партія». І далі: «Головне, чого не вистачає нашим профспілковим органам, у тому числі й ВЦРПС, – це бойовитості, творчого вогнику, гостроти, принциповості й ініціативи у розбудові корінних, життєво важливих питань...». Далі Перший секретар ЦК «пройшовся» по колективних договорах, які не виконуються, а профспілки роблять вигляд, що не помічають. А далі абсолютно вбивче, але яке точно визначає профспілкову сутність: «Взагалі слід зазначити, що профспілки перестали сперечатись з господарниками, між ними панує тиша та благодать» [9, с. 110].

Усі недоліки діяльності громадської організації було зведено, у першу чергу, до тих проблем, які безпосередньо стосувалися пересічних громадян і були для них найбільшочисливими упродовж усієї сталінської доби. З боку ініціаторів «відлиги», на нашу думку, це був абсолютно безпрограшний хід, який невдовзі мав принести непогані дивіденди. По-перше, пересічним громадянам вказувалось на провал сталінської соціальної політики і тим самим видавався щедрий аванс на майбутнє, що, безперечно, мало зміцнити позиції нової влади. По-друге, у виступі робилася досить гучна заява про зміну тактики політичного менеджменту. Маса трудящих повинні були почути, що в подальшому він буде здійснюватись з їх безпосередньою участю, що, крім всього іншого, обіцяло ще й відчуття влади народу. Не дарма ж у промові йшлося про професійні спілки, членством яких, у своїй більшості, він був охоплений. По-третє, Перший секретар погоджувався також з робітниками та селянами в тому, що керівників підприємств треба ретельно контролювати. Партійний лідер знав, про що говорив, адже в їхній свідомості саме керівники були винні у всіх їхніх бідах. Вочевидь, саме тому доповідач по суті звинуватив профспілкові органи у змові з ними. Однак, незважаючи на досить велику увагу до проблем профспілкової діяльності, М. С. Хрущов жодним словом не обмовився про необхідність розширення прав цієї найчисельнішої громадської організації. «Треба домогтися, – говорив він, – щоб профспілки дійсно стали для мільйонних мас робітників і службовців ленінською школою управління і господарювання, школою комунізму» [10, с. 5].

Таким чином, може скластися враження, що вся гнівна тирада, яка прозвучала з вуст М. С. Хрущова була спрямована не стільки на профспілки, скільки на робітників і службовців. Таке припущення виглядає цілком правдоподібним, якщо врахувати слабкість владних позицій самого Першого секретаря. Думається, що лише непевність ситуації могла змусити його апелювати безпосередньо до народу, вбравши при цьому її в профспілкові шати. У цьому нас переконують і спогади самого М. С. Хрущова, який, характеризуючи ситуацію перед XX з'їздом, писав: «Після смерті Сталіна серед нас не було людини, яка визнавалася б визнаним керівником». Не відчував він себе впевнено навіть під час роботи з'їзду. Всі доповідачі, згадував Микита Сергійович, «схвалювали лінію ЦК, не відчувалося ніякої опозиції, хід подій не віщував ніякої бурі. Я ж увесь час хвилювався, незважаючи на те, що з'їзд проходив добре, а доповідь підтримувалася виступаючими» [11, с. 183].

Схоже, що є всі підстави зробити припущення, що критика профспілок на з'їзді була своєрідною формою апеляції нової влади

до народу, а профспілки виконали лише роль засобу для виконання мети. Певною мірою це дійсно так. Апеляція до народу через профспілки дійсно мала місце. Але зводити все лише до цього – це значить до мінімуму звизити бачення питання. На нашу думку, ідея «розкручування» ролі профспілок у суспільстві була, так би мовити, не для разового вжитку, розрахованого на проведення лише одного з'їзду. Це була ідея, спрямована на подальшу перспективу, яка випливала із заміни методології тактики взаємодії партії з народом. Якщо за часів Й. В. Сталіна стрижнем цих взаємовідносин був «вождь», то ХХ з'їзд змінив його на волю партії. Саметому в резолюції ХХ з'їзду «Про культ особи та його наслідки» наголошувалося на необхідності дотримання принципів колективності партійного керівництва [12, с. 90]. А в червневій Постанові ЦК партії з цього питання було не лише підтверджено цю позицію, а й принципово доповнено. До вад культу особи додано применшення ролі партії й народних мас в історії. Ці положення й стали наріжними каменями нової партійної державної політики, якщо не брати, звичайно, до уваги виправдань перед Заходом [13, с. 114; 126]. Отже, якщо в постановах ЦК йдеться про необхідність підвищення ролі партії та народних мас, то стає зрозумілим, що увага до профспілок не може бути якоюсь разовою акцією, адже радянські профспілки були вибудовані за моделлю «привідних» пасів від партії до мас. Дбаючи про «маси» не можна було забувати й про механізм зв'язку з ними.

Реакція профспілок на критику першої особи в партії була майже миттєвою. Трохи більше як за півмісяця було скликано IV пленум ВЦРПС, на порядок денний якого було винесено питання «Про підсумки ХХ з'їзду КПРС і задачі профспілок» [14]. Якщо критика цієї громадської організації з боку партії не сягнула і двох третин сторінки, то постанова профспілкового пленуму з їх усунення містилась на 11 сторінках, віддрукованих дрібним шрифтом. У постанові пленуму були критично осмислені абсолютно всі форми роботи профспілок. Принаймні, нам при порівнянні цього документу зі Статутом професійних спілок, чинним на час проведення партійного з'їзду (прийнятий 15 червня 1954 р. ХІ з'їздом профспілок), не вдалося виявити жодного аспекту діяльності громадської організації, який би не піддавався жорсткій критиці. Чуйно постанова вловила й основні завдання спілок, що впливали з критики культу особи і, очевидно, ту роль, яка їм відводилась у процесі його подолання. «У своїх рішеннях, з'їзд відмітив, – зазначається в постанові профспілкового пленуму, – КПРС цілком правильно виступила проти культу особи, розповсюдження якого применшувало роль партії і народних мас, знижувало роль колективного керівництва...» [15, с. 5].

Продемонструвавши абсолютну підтримку партії в засудженні культу особи, а також в плані критичного осмислення діяльності масової організації, постанова не дозволила собі навіть натяку на можливість розширення її прав. У ній йшлося лише про «усунення недоліків у роботі профспілок, відзначених на XX з'їзді КПРС, та піднесенні роботи профспілок на новий, більш високий рівень...» [16, с. 5]. Тобто йшлося виключно про вже діючі межі повноважень. Таким чином, ані в матеріалах вищого партійного форуму, ані в постанові IV пленуму профспілок про якесь додаткове підвищення повноважень останніх не йшлося. Це означає, що за станом на 1956 р. таке питання просто не стояло. З урахуванням суспільно-політичної обстановки, для підтримки влади «відлиги» очевидно цілком було достатньо тих прав і обов'язків, які вони вже мали. За нашими підрахунками у Статуті цієї організації, затвердженому XI з'їздом профспілок СРСР у 1954 р., їх і так було немало. Принаймні нам вдалося виокремити аж 35 напрямків їхньої діяльності [17, с. 23].

Так які ж події могли стати тією межею, за якою владники зажадали розширити підтримку з боку суспільства через ініціювання розширення прав громадської організації трудівників. На нашу думку, роль поштовху до змін відіграла спроба державного перевороту, так званої антипартійної групи. Як свідчить стенограма виступу М. С. Хрущова на червневому пленумі ЦК КПРС, її метою було: «По-перше, зміна політичної лінії партії... По-друге, зміна керівництва партії...» [18, с. 653]. Тоді, на червневому Пленумі ЦК, М. С. Хрущову вдалось переломити ситуацію. В постанові Пленуму не лише засуджується антипартійна група, а й що немаловажне, йому вдалося вбити клин між нею та всіма верствами радянського суспільства, чим, власне, підтвердилося використання тактики опертя на маси. «У той час, як робітники, колгоспники, наша славна молодь, інженерно-технічні працівники і наукові працівники, письменники, вся інтелігенція одностайно підтримали заходи партії, що проводилися на основі рішень XX з'їзду КПРС, коли весь народ включився в активну боротьбу за перетворення в життя цих заходів..., – зазначалося в ній, – учасники антипартійної групи залишились глухими до цього творчого руху мас» [19, с. 186]. Отже, і під час спроби перевороту М. С. Хрущов продовжує використання вже випробуваної тактики апеляції до суспільства. Цю думку опосередковано підтверджує також і той факт, що ЦК КПРС після завершення роботи Пленуму звернувся до всіх членів і кандидатів у члени КПРС зі спеціальним листом, в якому роз'яснював наміри цього угруповання [20, с. 568–580].

У зв'язку із зазначеним вище небезіntересною виглядає позиція ВЦРПС. Звичайно, вищий профспілковий орган міг і не відреагувати на постанову червневого Пленуму, оскільки мав місце абсолютно внутрішньопартійний конфлікт. Однак, врахуймо, що йдеться про профспілки радянські, підпорядковані волі партії. Тому їхня реакція не забарилася. Партійний форум завершив свою роботу 29 червня, а вже 3 липня з цього питання з'явилася постанова Президії ВЦРПС. Опустимо обурення, які висловлювала ВЦРПС на адресу антипартійної групи, й назвемо 3 пункти, які безпосередньо стосуються теми нашого дослідження й багато що пояснюють у контексті взаємозв'язків цієї непартійної організації з партійною. В ухвальній частині цього документа – три пункти. В першому ВЦРПС не тільки цілком і повністю схвалила постанову партійного Пленуму, а й приєдналася до неї. У другому пункті всім профспілковим органам рекомендовано широко роз'яснити всім трудящим, яку загрозу для партії і країни створювало це угруповання. І, нарешті, в третьому пункті ВЦРПС закликала всіх членів профспілок ще тісніше згуртуватись навколо партії, «продемонструвати новими трудовими перемогами самовіддану любов і відданість народу...» [21, с. 2–3].

Нам невідомо, чи читав сам М. С. Хрущов або хтось із його найближчого оточення цю «клятву вірності» профспілок, але вона всім дала зрозуміти, що за будь-яких обставин ця громадська організація готова виступити на її підтримку. Можливо також, що саме червневі події та більшеніж лояльна реакція наних ВЦРПС стали для КПРС тією висхідною точкою, з якої в ній почнуть активніше готувати розширенням їхніх повноважень. Останнє виглядає цілком логічним, якщо до цього додати проблеми з виконанням п'ятирічного плану, які неминуче повинні були викликати соціальну напругу в суспільстві, в якій профспілки теж могли виступити своєрідним буфером для влади.

Заради справедливості слід зазначити, що різка критика професійних спілок на XX з'їзді КПРС з боку Першого секретаря ЦК КПРС відчинила двері для їх критики і з боку пересічних членів профспілок. Пересічні громадяни сприйняли цю ситуацію як щирий крок з боку влади. Читаючи документи профспілкового фонду тієї пори в Центральному державному архіві органів влади та управління України (ЦДАВО України), у нас склалося таке враження, що значна частина спілчан діяла так, начебто отримала спеціальну індульгенцію на критику цієї громадської організації. Схоже, що за всю свою п'ятдесятирічну історію вони не зазнавали такої нищівної критики. До речі, не можна виключати й того, що це теж

входило в плани влади, і профспілки у такий спосіб відігравали роль своєрідного амортизатора суспільних відносин. Якщо про дії партії та влади говорили зі значною часткою обережності, то профспілкам діставалось за всіх. І це можна зрозуміти. Ця необмежена критика масової організації створювала ілюзію політичної свободи, якої громадяни не бачили впродовж 40 років радянської влади. Останнє, як на нашу думку, явно було на руку ініціаторам «відлиги», оскільки вся увага трудящих концентрувалася не на ключових гравцях політичного процесу, а на другорядних. Крім того, на відміну від старої, нова влада демонструвала «відкритість» до думки народу. З іншого боку, є також всі підстави вважати, що ця критика одночасно готувала ґрунт для серйозних змін в діяльності цієї наймасовішої організації через безпрецедентне розширення їхніх прав і обов'язків, які цілком вірогідно вони могли отримати після всіх «обговорень».

Профспілкові комітети миттєво вловили партійний задум і всіляко «підігривали» цим настроям, організувавши у всіх 25 областях та великих містах, де були сильні профспілкові організації, наради з обговорення першочергових проблем спілок. Підтвердженням цьому є матеріали Наради з покращання профспілкової роботи, яку проводила Укрпрофрада у січні 1957 року в Києві. Член профспілки Г. у своєму виступі, наприклад, зажадав надання більших переваг спілчанам «По суті, – зауважив він, – вони отримують перевагу лише при оплаті лікарняних листів». Йому вторив представник Донбасу С.: «немає жодної грані між членом профспілки і не членом профспілки». Учасник наради М. наголошував, що «роль профспілок знижена настільки, що вони не відіграють ніякої ролі» [22]. Подібних висновків про діяльність громадської організації у фонді Укрпрофради в ЦДАВО можна знайти вдосталь, однак якоїсь дієвої реакції з боку профспілкових, тим більше партійних органів, від ХХ з'їзду і аж до серпня 1957 р. нами не виявлено. У серпні 1957 р. Президією ВЦРПС, як на нашу думку, цілком несподівано було затверджене нове Положення про республіканські, крайові і обласні ради профспілок, права і обов'язки яких були суттєво доповнені [23].

Створені за рішенням Президії ВЦРПС у серпні 1948 р., вони, по-суті, запроваджували змішану систему будови радянських профспілок (одночасно і за виробничим, і за територіальним принципом), тим самим максимально наближаючи її до організаційної будови КПРС. Остання обставина створювала ідеальні умови для посилення контролю за діяльністю профорганізацій. Але, в такому випадку, коли обласні і республіканські органи настільки важливі для КПРС (лише в Україні діяли одна Українська республіканська і 25 обласних рад), то чому

вони були прийняті на засіданні лише Президії ВЦРПС, а не на загальносоюзному з'їзді. Детальне вивчення Статуту профспілок, прийнятого на XI з'їзді у 1954 р. дає можливість переконатись в тому, що він дійсно містить певну частку цих повноважень. Звичайно, кількість обов'язків, які містяться в Положенні, значно перевищувала статутні повноваження. Профспілковий Статут, чинний на той період, містив їх 13, а в Положенні їх кількість зросла майже на 70% і сягнула 43. У тій частині обов'язків, що стосуються виробництва, були додані обов'язки із здійснення контролю за дотриманням правильного співвідношення в рівні заробітної плати за галузями виробництва, своєчасність її виплати, робота з винахідництва і раціоналізаторства, сприяння адміністрації з підготовки робітничих кадрів тощо. Однак основне збільшення чисельності відбулося за рахунок тих видів діяльності, які активізували громадську діяльність спільчан і підвищували значущість профспілкових органів. Суттєві зміни починались від виховання робітників в дусі комуністичного ставлення до праці, зміцнення трудової і виробничої дисципліни, до залучення комітетів профспілок до розробки Держпланом республіки і раднаргоспом поточних і перспективних планів будівництва житла, контролю за діяльністю органів соціального забезпечення, і аж до правильності нарахування квартирної плати.

Коли ж ми порівняємо основні положення профспілкової ухвали з тими, що містяться в преамбулі Статуту зразка 1954 р., то в кількісному відношенні такої великої різниці вже не побачимо. Тут налічується 28 функціональних обов'язків цієї масової організації, що свідчить про збільшення їх чисельності у постанові Президії ВЦРПС на 38%. Текстове порівняння Положення з цією частиною Статуту засвідчує, що зростання чисельності відбулося за рахунок деталізації тих чи інших його складових, а також за рахунок нових положень, включених після утворення раднаргоспів, у тому числі і зміщенні акцентів виховання в бік комуністичного ставлення до праці. Загалом же, більшість пунктів функціональних обов'язків збігаються. Таким чином, порівняльний аналіз текстів ухвали Президії ВЦРПС від 17 серпня 1957 р. із преамбулою Статуту 1954 р. показав, що значна їх частина з останнього перекочувала до повноважень республіканських і обласних рад.

Однак, значно важливішим, на нашу думку, було те, що Положення розширювало контролюючі права громадської організації, які були винесені в окремий параграф. Республіканська і обласна ради профспілок згідно з Положенням ВЦРПС отримала 13 чітко виписаних прав, які раніше не знаходили свого повного

відображення в Статуті зразка 1954 р. Це нововведення, на наш погляд, робило профспілкові організації ще більш залежними і контрольованими від партійних органів. Зокрема, республіканська і обласні ради професійних спілок отримали право відмінити рішення профорганізацій не лише у випадку його невідповідності чинному законодавству і Статуту, але й постановам вищих профспілкових органів. Це означає, що будь-яке рішення первинної профспілкової організації або якогось обласного комітету профспілки у будь-який час могло бути скасоване Укрпрофрадою чи облпрофрадою. Не менш важливою з точки зору інтересів правлячої партії була щойно введена обов'язковість рішень рад для всіх профспілкових комітетів. Якщо ж до цього додати, що останні щільно контролювались відповідними партійними комітетами, то стає зрозумілим в чіях інтересах приймалось це доповнення.

Значна частина прав рад республіканського і обласного рівня стосувалася безпосередньо виробництва. Це заслуховування повідомлень керівників підприємств і голів профкомів про виконання колективних договорів, затвердження технічних інспекторів, внесення пропозицій щодо притягнення до відповідальності або навіть звільнення з роботи господарських керівників за порушення законодавства про працю. Ними ж затверджувався штат і фонд заробітної плати профспілкових організацій і підпорядкованих їм установ. Вони ж отримали право створювати і закривати культурні та спортивні установи.

Таким чином, додаткові обов'язки і права, які отримали республіканська і обласні ради профспілок завдяки Положенню ВЦРПС, мали яскраво виражене латентне призначення. Завдяки подвійній підпорядкованості спілок більша частина обов'язків була перенесена із преамбули Статуту й передана тій частині профспілкових структур, які представляли їх територіальну складову, тобто яка була створена з метою підпорядкування спілок і контролю місцевих партійних органів. Права профспілкових рад республіканського і обласного рівня, як залежних і контрольованих партією структур, перетворювались у засоби контролю профорганізацій політичною організацією за посередництва територіальних органів спілок. Якщо ж до цього додати, що переважна більшість громадян перебувала у профспілкових лавах, то це означає, що так зване розширення прав і обов'язків радянських профспілок дозволяло партії влади утримувати в зоні свого політичного впливу практично все суспільство. В Українській РСР профспілковим членством у 1957 р. за нашими підрахунками було охоплено 93,7% (7,9 млн. осіб), а також 98,2% молоді (592, 1 тис.

осіб), яка навчалась у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах, фабрично-заводських училищах, заводських та технічних училищах [24, с. 160; 164].

Навряд чи з юридичної точки зору всі ці доповнення мали законну юридичну силу, позаяк орган, який обирався з'їздом не міг за своїм статусом бути вищим за з'їзд. Як на нашу думку, то ВЦРПС міг приймати лише ті постанови, які не вносили змін до Статутних положень. У протилежному випадку це суперечило пункту «12-г», в якому проголошувалося, що «нижчестоящі органи профспілки підкоряються вищестоящим» [25, с. 12]. У нашому випадку ВЦРПС була саме нижчестоящим органом, а, отже, мало місце порушення Статуту. Однак, залишимо визначення цих юридичних тонкощів фахівцям з профспілкового права, хоча в зазначеному і простежується політична складова. Спробуємо дати суспільно-історичну оцінку самому Положенню. На нашу думку, незважаючи на всі сумніви в його легітимності, в серпні 1957 р. республіканська і обласні ради профспілок отримали значне розширення повноважень, хоча і з явно вираженим латентним призначенням. Цілком вірогідно, що воно було ініційоване партією на кшталт пілотного проекту, який згодом отримав підтримку партії. Принаймні, в Статуті професійних спілок, прийнятому 1959 р., кількість обов'язків зросла вже до 43, що приблизно відповідає їх чисельності, що містяться в Положенні ВЦРПС [26, с. 28–31], що свідчить про їхню запізнілу легітимізацію. Цілком вірогідно, що з серпня по грудень 1957 р. йшов процес випробовування внесених пропозицій, який по суті було завершено лише в грудні. З метою з'ясування цієї відповідності рішення названого вище Пленуму потребує ретельного і всебічного зіставлення з постановою Президії ВЦРПС.

Однак наше попереднє припущення щодо партійної підтримки діяльності професійних спілок на грудневому (1957 р.) Пленумі ЦК КПРС не підтвердилося. Пленум визнав, що профспілки за останній час покращили свою роботу, але одночасно визнав і велику кількість недоліків, які на загальному тлі часто були переважаючими. Для з'ясування більш точної оцінки партією діяльності наймасовішої організації нами підраховано кількість понять у Постанові, що характеризують її діяльність позитивно, негативно і нейтрально. Для оцінки брались господарська, організаційна, виховна функція профспілок, а також їхня діяльність у сфері умов праці. Основні результати підрахунків подано в Таблиці 1 [27].

Таблиця 1.

**Результати кількісного виміру
оціночних понять діяльності професійних спілок
(за постановою Пленуму ЦК КПРС «Про роботу професійних
спілок СРСР»)**

Напрямки діяльності профспілок	Кількість понять (абсолютні дані та у %)						Усього, абсол. дані	У %
	нейтральні		позитивні		негативні			
	абс.	%	абс.	%	абс.	%		
- господарський	11	27,5	5	12,5	24	60	40	28,4
- умови праці	9	20	1	2,2	35	77,7	45	31,9
- виховання	2	5,8	4	11,7	28	82,3	34	24,1
- організаційний	6	27,2	--	--	16	72,7	22	15,6

Дані таблиці дають можливість пересвідчитись у тому, що в кількісному вимірі переважали поняття, що пов'язувались з охороною праці – 31,9%, потім йшли проблеми виробництва – 28,4%, виховання – 24,1% і організаційної діяльності – 15,6%. Отже, партійний документ пріоритетність діяльності спілок у першу чергу визнав за покращенням умов праці і господарською діяльністю. При цьому фактично всі напрямки їхньої роботи від 60% до 82,% оцінювались негативно. Дещо менший рівень демонструвало нейтральне ставлення і вкрай низький рівень належить позитивним характеристикам. Таким чином, зазначене вище дає можливість зробити висновок про те, що грудневий Пленум не можна вважати вінцем творчого розвитку професійних спілок. Зокрема в його Постанові зазначалось, що партія вважає доцільним розширити функції фабрично- заводських комітетів, маючи на увазі надання їм права брати участь у розробці промфінпланів підприємств, у вирішенні питань нормування праці і організації зарплати, здійснювати контроль за дотриманням трудового законодавства і виконання колективних договорів, висловлювати свою думку з приводу кандидатур, що висуваються на керівні господарські посади, не допускати звільнення робітників і службовців без згоди фабзавмісцевкому» [28, с. 225].

З нашої точки зору, таке об'ємне цитування цілком виправдане, оскільки вся логіка профспілкової метаморфози підказує, що згідно тих повноважень, які отримали республіканські і обласні ради у серпні 1957 р., одночасно отримавши практично всі важелі

контролю за діяльністю підпорядкованих їм профорганізацій, варто було очікувати розширення повноважень і на рівні фабзавкомів та місцевкомів. Тобто, партійна пропозиція була повністю очікуваною, хоча і відбулася з певною затримкою в часі. Останнє можна пояснити тим, що якийсь час знадобився для розробки нового документу й для його технічного проходження через Президію Верховної Ради СРСР, адже повноваження були настільки важливими, що санкціонувати їх рішення Президії ВЦРПС було вже неможливо. 15 липня 1958 р. вийшов Указ Президії Верховної ради СРСР «Про затвердження положення «Про права фабричного, заводського, місцевого комітету професійних спілок» [29]. Його основні положення повністю збігаються з партійними пропозиціями, анонсованими ще в грудні 1957 р.

Фабзавкоми, завкоми й місцеві комітети отримали безпрецедентно широкі права. Маючи статус юридичної особи, лише вони мали право представляти робітників та службовців з усіх питань праці, побуту, культури. Вони ж отримали право брати участь у розробці проектів виробничих планів, планів будівництва житла та культурно-побутових об'єктів. До кола їх прав входило й право від імені робітників і службовців укладати колективні договори, а також здійснювати систематичний контроль за їх виконанням і навіть заслуховувати з цього приводу керівників підприємств. Мали вони також великі повноваження щодо внесення до вищих радянських і господарських органів пропозицій з покращання діяльності підприємств, умов праці та побуту. Причому органи, до яких звертались профспілкові комітети, були зобов'язані повідомити про результати розгляду.

Дуже важливий і надзвичайно ємний, з точки зору розширення захисних можливостей профспілок, був 6-й пункт Положення, згідно з яким адміністрація змушена була узгоджувати з фабзавкомами та місцевими комітетами перелік професій та робіт, що оплачувались за погодинними і відрядними тарифними ставками, ставки гарячих і важких робіт та робіт із шкідливими умовами праці. З ними ж узгоджувалося встановлення тарифних розрядів на виконання робіт, встановлювалися норми та переглядалися старі, розміри премій робітникам та керівникам підприємств. Позитив викликає той факт, що організація соціалістичного змагання та виробничих наряд стоїть не на першому місці, як це було зазвичай, а на сьомому. Після них до повноважень цих профспілкових органів віднесено розвиток винахідництва та раціоналізації. Отримали вони також право на розгляд скарг трудящих у випадку відхилення їх раціоналізаторських пропозицій.

У Положенні було також зафіксовано таке важливе повноваження, як контроль за виконанням адміністрацією законодавства про працю, правил і норм техніки безпеки та виробничої санітарії. В полі зору фабзавкомів та місцевкомів перебував також і контроль за надурочними роботами. Навіть перелік робіт і професій, які надавали право на отримання молока, був у сфері їхньої компетенції. Без згоди цих профспілкових органів не можна було звільнити з ініціативи адміністрації жодного робітника. Більше того, фабзавкоми мали право на розгляд скарг на комісії з трудових спорів. Як і раніше, в компетенції фабзавкомів та місцевкомів залишалися питання соціального страхування.

Значний пул профспілкових повноважень містився у тій частині документу, що надавав їм право перевірки підприємств з виконання планів житлового та культурно-побутового будівництва, контролю за експлуатацією житлового фонду і, що найважливіше, згідно цього Положення адміністрація втрачала монополію на одноосібний розподіл житла на підприємстві. Сюди ж можна віднести право керівного органу масової організації на здійснення громадського контролю за роботою підприємств торгівлі та установ громадського харчування. Навіть націнки на обіди та продукти харчування, а також графік роботи їдалень встановлювався з їх участю. У випадку необхідності, фабзавком та місцевком могли ставити питання перед відповідними органами про зміщення з посад або покарання осіб, які не виконують у цій частині умов колективного договору. Крім того, адміністрація надавала цим виборним органам помешкання для роботи та зберігала за обраними штатними працівниками робоче місце до тих пір, поки вони обіймають виборну посаду. Культурно-просвітні установи та спортивні споруди знаходились на балансі підприємств і передавались фабзавкомам та місцевкомам у безоплатне користування.

Як бачимо, простий, навіть стислий перелік отриманих повноважень зайняв майже сторінку убористого тексту. За нашими підрахунками, допускаючи навіть певну поправку на можливу хибу, керівні органи профспілок на місцях отримали 67 надзвичайно важливих повноважень. Для з'ясування пріоритетності їх функцій, що їм надавалась Президією Верховної ради СРСР, вони розділені нами на традиційні для радянського періоду сфери діяльності: організаційну, виробничо-масову, захисну (до них внесено і соціально-побутову діяльність) та виховну. Зразу відкинемо останню, оскільки жодного повноваження в цьому відношенні фабзавкомам та місцевкомам не надавалось. Усі вони припали на виробничо-масову – 21 (31,3%) і захисну – 46 повноважень, або

68,6%. Звичайно, можна оспорювати правомірність віднесення того чи іншого повноваження до виробничо-масової чи захисної функції, оскільки грань між ними підчас лише умовна. Але навіть з урахуванням цієї обставини, Верховна Рада СРСР до своєї постанови не включила пункти з організаційної діяльності спілок, резонно вважаючи її прерогативою масової організації, а також з виховної діяльності, відносячи, очевидно, її до компетенції КПРС.

Для з'ясування пріоритетності прав та обов'язків фабзавкомів та місцевкомів спробуємо тепер деталізувати їх повноваження в сфері захисної функції. Останнє дозволить з'ясувати пріоритетність прав та обов'язків фабзавкомів та місцевкомів згідно з новим законодавством. Цю категорію повноважень ми розділили на основні напрямки діяльності профспілкових комітетів підприємств та установ і отримали наступні результати. Найбільше повноважень вони отримали у сфері контролю за дотриманням належних умов праці – 17, що складає від їх загальної кількості 36,9%, заробітна плата і преміювання – 8 (17,4%), культурно-побутові умови – 5 (10,8%), соціальне страхування – 6 (13,0%), торгівля і громадське харчування – 4 (8,7%), дотримання законодавства про працю – 3 (6,5%), відпустки – 3 (6,5%). Враховуючи ці підрахунки стає можливим зробити висновок про найбільш проблемні ділянки виробництва, власником якого виступала держава, – це охорона праці і заробітна плата, хоча й інші права дошкулятимуть профспілкам не менше.

З урахуванням зазначеного вище, виникають сумніви щодо щирості намірів передачі цих повноважень до сфери законодавчого поля наймасовішої організації трудящих. Звичайно, радянська пропаганда подала його як акт доброї волі держави, як турботу про розвиток демократії в країні через розширення повноважень професійних спілок, що абсолютно вписується в методологію «відлиги» з її гаслами лібералізації суспільного життя. Ззовні саме так це й виглядало. Однак такий щедрий дар, на нашу думку, мав інший, прихований бік питання. Ні радянське законодавство, ні партійна пропаганда не робили навіть натяку на підпорядкованість цієї наймасовішої організації волі правлячої партії. Між тим, визнаючи керівну роль КПРС, що було зафіксовано в їхньому статуті, профспілки, по суті, знаходились під пильним контролем партійного комітету підприємства. Більшого, обласні ради професійних спілок, у прямому підпорядкуванні яких вони перебували, й які рік тому розширили свої контролюючі можливості, теж за будь-яких умов не дали б можливості прийняти їм рішення, або, в крайньому випадку, скасували б його, якщо воно не збігалось з вимогами адміністрації. Тому широкі права, які отримали фабзавкоми та місцевкоми в Указі

Президії Верховної Ради, скажімо, з регулювання заробітної плати, норм виробітку, охорони праці, охорони трудового законодавства тощо, ставали такими, які неможливо було реалізувати. Точніше їх реалізація могла бути лише умовною, тобто в тих параметрах, які визначались адміністрацією підприємств. Отже, права влада надала, а ось механізм їх реалізації був вибудований з двома серйозними запобіжниками у вигляді парткомів та обласних рад профспілок. Зате за фабзавкомками та місцевкомками залишалась відповідальність за такі важливі ділянки роботи. Будучи родоначальником радянської системи планового господарювання і одночасно виступаючи власником засобів виробництва, держава, очевидно, просто не справлялась з негативними наслідками свого ж господарювання. З цієї точки зору передача на законодавчому рівні цілого комплексу проблем виробництва у сферу повноважень громадської організації не виглядає вже таким щедрим даром. Згодом, у 1959 р., усі отримані права знайдуть своє відображення в новій редакції Статуту професійних спілок. Звідти вони перекочують до Статуту 1963 р., в якому, з урахуванням нової Програми КПРС, їх буде розтлумачено як значний крок на шляху до комунізму.

На основі аналізу процесу розширення прав професійних спілок видається можливим зробити декілька висновків. По-перше, розширення повноважень наймасовішої організації трудящих не було актом спонтанним. Це був планомірний процес, який методологічно відповідав усім запитам «відлиги» і вибудовувався як засіб протиставлення ліберальної політики нової влади жорсткій політиці сталінізму. По-друге, масштабна критика профспілок на XX з'їзді КПРС не лише символізувала прихильність ініціаторів «відлиги» до демократичних перетворень, а й готувала ґрунт для зміцнення їх територіальних структур у вигляді обласних та республіканських рад. Вибудовані за територіальним принципом, вони перебували у сфері пильного контролю місцевих партійних органів, що посилювало їх контролюючі можливості нижчестоящих профспілкових структур. По-третє, реальне розширення прав фабзавкомів та місцевкомів відбулося лише після зміцнення профспілкових рад, що разом з партійним контролем значно звужувало, а то й унеможлиблювало реалізацію цих широких повноважень. По-четверте, розширення прав профспілкових органів на місцях мало значну частку латентної складової, яка представляла політичний та практичний аспекти реалізації їхніх прав та обов'язків.

Таким чином, у період «відлиги» через діяльність професійних спілок здійснювався процес олюднення політичної системи радянської моделі тоталітарних відносин. Однак, цей процес вже

первісно не міг бути кардинальним. Він лише маскував істинну сутність тоталітаризму, наносячи косметичні засоби у вигляді прав і обов'язків профспілок на фасад тоталітарних відносин. Разом з тим, він залишав незмінними державну форму власності на засоби виробництва та керівну і спрямовуючу роль партії, на яких, власне, й вибудовувалась будівля радянського тоталітаризму. Про всі тонкощі процесу можна дізнатись лише шляхом подальшого вивчення проблеми у призмі реалізації кожного, окремо наданого профспілкам права чи обов'язку, що й слугуватиме посильним внеском сучасних істориків у розробку проблеми тоталітаризму в такий цікавий і суперечливий період.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются изменения в правах и обязанностях профессиональных союзов, имевшие место в середине 50-х – середине 60-х гг. прошлого столетия. На основании достаточного количества исторических источников сделан вывод о том, что начало этого процесса относится ко времени работы XX съезда КПСС, а детонатором стимуляции их введения послужила попытка государственного переворота в июне 1957 г. Детальный текстовый анализ «Положения о республиканском, краевом и областном совете профсоюзов», принятого ВЦСПС, позволил сделать вывод о наличии латентного назначения в новых полномочиях этой общественной организации.

Ключевые слова: профсоюзы, партия, латентное назначение, двойное подчинение, права и обязанности, переданные полномочия.

SUMMARY

In the article the author studies the changes of the rights and duties of the Soviet trade unions which took place in the middle of the 1950s and 1960s. On a broad basis of historical sources the following conclusions can be drawn that the beginning of the process goes back to the work of the XX Congress of the Communist Party, and the coup attempt in June, 1957 served as a peculiar detonator for the stimulation of putting into operation of these changes. A detailed textual analysis of “Statute of a Republican, Territorial and Regional Council of Trade Unions” which was adopted by the All-Union Central Council of Trade Unions, made it possible to educe that the new powers of the public organization had a latent purpose.

Key words: trade unions, party, latent purpose, rights and duties, double subordination, delegated authorities.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цвих В. Ф. Профспілки у громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика : Монографія / Володимир Цвих. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2002. – 376 с.
2. Його ж. Шляхи модернізації профспілок за умов глобалізації та нових викликів. Світовий досвід / Володимир Цвих. – К. : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – 28 с.
3. Тупиця О. Л. Профспілки в політичній системі сучасного суспільства: виміри функціонування / Олег Тупиця. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2008. – 352 с.
4. Іванов М. С. Розвиток інституту професійних спілок як важливий чинник становлення сучасного громадянського суспільства в Україні / Микола Іванов. – Чорноморський державний гуманітарний університет. Наукові праці. Політологія. – Том 236. – № 224. – Миколаїв : Вид-во ЧДГУ, 2014. – С. 38–41.
5. Алексеев Г., Щеглов Г. Марксистско-ленинское учение о профсоюзах / Георгий Алексеев, Георгий Щеглов. – М. : Профиздат, 1981. – 184 с.; Виттенберг Е. Я., Дробижев В. З. Рабочий класс и профсоюзы в СССР. Критика буржуазных и ревизионистских концепций / Евгений Виттенберг, Владимир Дробижев. – М. : Профиздат, 1980. – 360 с.
6. Литвин Володимир. Історія України. Підручник. 3-є доопрацьоване та доповнене видання / Володимир Михайлович Литвин. – Київ : Наукова думка, 2009. – 821 с.
7. Директивы по пятилетнему плану развития СССР на 1951–1955 годы. Резолюция по отчетному докладу ЦК ВКП(б) // Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). – Т. 8. – 1946–1955. – 9-е изд., доп. и испр. – М. : Изд-во политической литературы, 1985. – 542 с. (Далі: КПСС в резолюциях...).
8. Резолюция по отчетному докладу Центрального Комитета КП Украины XVIII Коммунистической партии Украины // Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК. Том второй. 1941–1976. – К. : Изд-во полит. л-ры Украины, 1977. – 1083 с.
9. Хрущёв Н. С. Отчетный доклад ЦК КПСС XX съезду Коммунистической партии Советского Союза. Заседание первое и второе / Никита Сергеевич Хрущев // XX съезд Коммунистической партии Советского Союза. 14–25 февраля 1956 года. Стенографический отчет. – Т. 1. – М. : Госполитиздат, 1956. – 640 с.
10. Там само.

11. Хрущёв Н. С. Время. Люди. Власть. (Воспоминания в 4-х кн.). / Никита Сергеевич Хрущёв. – Книга 2. – М. : «Московские новости», 1999. – 848 с.
12. О культе личности и его последствиях. Резолюция XX съезда КПСС. // КПСС в резолюциях...Т. 9. – С. 9.
13. Определения культаличностиегопоследствий. Постановление ЦК КПСС // Там само. – С. 111–128.
14. IV пленум ВЦРПС. Об итогах XX съезда КПСС и задачах профсоюзов (Принято на заседании пленума ВЦСПС 17 марта 1956 года // Бюллетень Всесоюзного Центрального Совета профессиональных союзов. – М. : Профиздат, 1956. – № 6. – С. 1–11. (Далі: Бюлетень ВЦСПС).
15. Там само.
16. Там само.
17. Докашенко В. М. Одержавлення профспілок у колі статутних повноважень (середина 50-х – середина 60-х рр. XX століття) / Віктор Докашенко // Миколаївський державний гуманітарний університет. Наукові праці: науковий журнал. Історичні науки. – Випуск 63. – Т. 76. – Миколаїв : вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – С. 21–27.
18. Из выступления Н. С. Хрущева на июньском (1957) Пленуме ЦК КПСС // Хрущёв Н. С. Время. Люди. Власть. (Воспоминания в 4-х кн.). / Никита Сергеевич Хрущёв. – Книга 3. – М. : «Московские новости», 1999. – 704 с.
19. Об антипартийной группе Маленкова Г. М., Кагановича Л. М., Молотова В. М. Постановление Пленума ЦК КПСС 22–29 июня 1957 г. // КПСС в резолюциях... – Т. 9. – С. 184–189.
20. Письмо ЦК КПСС к партийным организациям, ко всем членам и кандидатам в члены КПСС «Об антипартийной группе Маленкова Г. М., Кагановича Л. М., Молотова В. М. // Молотов. Маленков. Каганович. 1957. Стенограмма июньского Пленума ЦК КПСС и другие документы. Под ред. академика А. Н. Яковлева. – М. : МФД, 1998. – 848 с.
21. О постановлении июньского Пленума Центрального Комитета Коммунистической партии Советского Союза «Об антипартийной группе Маленкова Г. М., Кагановича Л. М., Молотова В. М. Постановление Президиума ВЦСПС от 3 июля 1957 года, протокол № 13, п. 1 // Бюллетень ВЦСПС, 1957. – № 13. – С. 1–3.
22. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (Далі: ЦДАВО України), Ф. 2605, оп. 8, спр. 1405, арк. 10; 14–16.

23. Положение о республиканском, краевом и областном совете профсоюзов // Бюллетень ВЦСПС, 1957. – № 16. – С. 1–4.
24. Докашенко В. М. Профспілкове членство у політичному вимірі (середина 50-х – середина 60-х рр.) / Віктор Докашенко // Донецький національний університет. Історичні і політологічні дослідження. Науковий журнал. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2005. – № 2. – С. 158–167.
25. Устав профессиональных союзов СССР. Утвержден XI съездом профсоюзов СССР 15 июня 1954 г.. – М. : Профиздат, 1955. – 31 с.
26. Статут професійних спілок СРСР. Затверджений XI з'їздом профспілок СРСР 27 березня 1959 року. – К. : Політвидав, 1959. – 47 с.
27. Складено на основі даних: О работе профессиональных союзов. Постановление Пленума ЦК КПСС 16–17 декабря 1957 г. // КПСС в резолюциях... – Т. 9. – С. 212–228.
28. Там само.
29. Положение о правах фабричного, заводского, местного комитета профессионального союза. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 15 июля 1958 г. // Сборник постановлений, приказов и инструкций по финансово-хозяйственным вопросам. – М. : Госполитиздат, 1958. – № 6. – С. 16–18.

УДК 94(477.6)

ББК Т-3 (4 Укр-4Дон) 52-41

С. А. Євсеєнко

ЮВЛЕЙНІ АРХЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ СЕРЕДИНИ 1950-Х РОКІВ ДО ВИВЧЕННЯ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1905–1907 РР. В УКРАЇНІ

Стаття присвячена археографічним студіям у радянській історіографії середини 1950-х років з проблем революційних подій 1905–1907 років на Україні. Аналізуються основні комплекси опублікованих документів до 50-тирічного ювілею Першої російської революції в Україні – партійні документи, союзні, республіканські та регіональні збірники, добірки документів у науковій періодичній літературі.

У вітчизняній історіографії в сучасний період відбувається переосмислення багатьох процесів і явищ. Не є винятком і революційні події 1905–1907 років на Україні, у археографічній проблематиці яких ще існують недосліджені аспекти. Суттєвим чинником